

Den 26. marts 1993

Erik Christensen

**Uofficiel oppositionsindlæg til Curt Sørensens disputatsforsvar af
afhandlingen: Mellem demokrati og diktatur. Institut for
Statskundskab. Århus Universitet 1992**

Værdier, videnskab og politik. En replik til Curt Sørensen

Et af de særlige og gode træk ved Curt Sørensen som lærer og samfundsforsker er hans klare værdimæssige engagement i marxismen og den europæiske arbejderbevægelses historie. Dét får man også klar besked om i afhandlingen forord: ”I politisk værdimæssige henseende er afhandlingen båret af en indføling med og dyb sympati for europæisk arbejderbevægelses kamp gennem generationer for bedre sociale vilkår og for almindelige menneskers ret til og mulighed for selvudvikling” Her er en man næsten uundgåeligt bliver tvunget ud i en teoretisk og værdimæssig diskussion med. Det er en pædagogisk og teoretisk styrke. Det er ofte det værdimæssige engagement, der skaber den nødvendige spænding i en undervisningssituation. Og det er igennem dialogen og konfrontationerne med andre, at studerende og forskere udvikler sig. Det har jeg selv mærket som student hos Curt Sørensen. Derfor har jeg også fået lyst til at gå ind i en dialog med ham her.

Men Curt Sørensens disputats viser efter min mening også klart både styrken og svagheden ved et stærkt værdimæssigt engagement. På den ene side demonstrerer han i sin afhandling på mange punkter overlegent, hvor frugtbar en marxistisk model og metode er til at give en forklaring af austromarxismens udvikling. På den anden side viser han i det afsluttende kapitel, hvor vanskeligt marxismen i dag har ved at give en overbevisende forståelse og forklaring af, hvad der er sket de sidste 20 år med hensyn til arbejderbevægelsen og de nye sociale bevægelser udvikling.

På den ene side åbner Curt Sørensens værdimæssige engagement op for en indfølelse forståelse af et stort social og historisk drama, hvor hovedaktøren forsøges forstået hermeneutisk på sine egne præmisser og i forhold til sin egen samtid. På den anden side forsøger Curt Sørensen til sidst meget ufølsomt at komme med nogle marxistiske bemærkninger om nutiden i polemik mod andre. 'De mangler samme indfølelse forståelse i forhold til nutidens sociale bevægelser, som han så glimrende fremviser i forhold til den historiske arbejderbevægelse.

Når Curt Sørensens afhandling er elementært spændende og så klar metodisk og systematisk hænger det sammen med, at austromarxismen videnskabeligt er en glimrende idealtipe – og for Curt Sørensen samtidigt kærligt fremstilles som den ideelle arbejderbevægelse.

Han siger selv, at den østrigske arbejderbevægelse uden tvivl var den bedst organiserede og mest udviklede arbejderbevægelse". Det østrigske socialdemokrati var "det mest rendyrkede politiske masseparti", man har set. Den æstetiske glæde, ved så klart at se en teoretisk idealtipe manifesteret i virkeligheden, smelter hos Curt Sørensen tydeligt sammen med den moralske glæde, sympati og beundring for den østrigske arbejderbevægelses totale altomfattende politiske strategi mange steder i afhandlingen. Et sted hedder det således, at man i mellemkrigstiden i Østrig var vidne til "et sammenstød af 2 livsverdener, 2 kulturer, 2 værdisystemer, 2 hovelejr" (s. 580) Hvad den østrigske arbejderbevægelse gjorde var at skabe en "lejr", "et kontrasamfund", hvor der udbredtes en arbejderkultur, som skulle forvandle de af kapitalismen undertrykte og forkrøblede arbejdere til frie socialistiske mennesker" (s.145) Det er en klar moralsk tvedelt verden, der tegnes. Den "onde" kapitalisme overfor den "gode arbejderbevægelse: " udenfor lå den kapitalistiske verden med dens egoisme, selvcentrering og alles kamp mod alle – indadtil begyndte allerede det socialistiske fællesskab, solidaritet og hjælpsomheden" (s.103). Hvis man kan komme i tvivl om marxismens to-klasseopfattelse og dens grundlæggende dualistiske forståelsesfigur i den brogede verden, vi lever i, må man sige, at det østrigske casestudie kan være med til at bortvejre en sådan tvivl. Her så man to "hære" opmarcheret overfor hinanden, og det synes at have styrket Curts Sørensen i hans både teoretiske og værdimæssige engagement i marxismen.

Jeg synes, at man efter læsning af Curt Sørensens afhandling må sige, at han i sin analyse af austromarxismens udvikling demonstrerer sin marxistiske teori og models anvendelighed i en forklaring af arbejderbevægelsens udvikling i dens blomstringsperiode. Men fordi en marxistisk

analysemodel er anvendelig til at analysere arbejderbevægelsen i mellemkrigstiden, er det jo ikke sikkert at den samme model og forståelsesramme er anvendelig til at forstå arbejderbevægelsen i dag, i en tid, hvor den er i "forfald", "opløsning" eller "omstrukturering", og hvor der blandt andet er opstået "nye sociale bevægelser". Og her er det mine indvendinger og protest imod Curt Sørensens afsluttende analyse kommer ind. Her demonstreres svagheden i hans værdimæssige engagement: At et stærkt værdimæssigt engagement også direkte kan blokere for forståelsen af nye træk ved virkeligheden.

Først spørgsmålet om hvordan man skal se på arbejderbevægelsen i Vest- og Nordeuropa i dag. Her forekommer Curt Sørensen noget uklar. På den eneside tegner han selv et billede af en "død" arbejderbevægelse. Han siger flere steder, at arbejdernes frihedskamp blev kvalt ikke alene af fascismen, men også af stalinismen og senere af den amerikanske kulturdominans. Han taler også om, at en hel kultur er gået til grunde. Det var ikke blot kommunisterne der tabte, men i virkeligheden hele den centraleuropæiske arbejderbevægelse. Derfor indrømmer han også et sted, at han er grebet af en "afmagt", fordi arbejderbevægelsen led nederlag, og der foreløbig har vist sig umuligt at skabe en socialisme. På den anden side må han som marxist også vende sig stærkt mod tanken, at historien og klassekampen er slut". Han afviser derfor både integrations- og borgerliggørelsestenesen ved lidt overfladisk at tilbagevise dem med valg- og strejkestatistik. At socialistiske partier stemmemæssigt har ligget på et højt niveau, samt at man i perioder har haft en del strejker, er ikke i sig selv særlig gode indikatorer for en stærk og levende arbejderbevægelse. Han må dog også indrømme, at de europæiske socialdemokratier har forandret sig i efterkrigstiden og den tvivl er "gået til højre". Men selv om arbejderbevægelsen er ændret, er der efter Curt Sørensens opfattelse stadig en stor arbejderklasse, som består af alle "som har en underordnet position i arbejdsprocessen" (s.833) Han indrømmer, at klassetrukturen på mange områder er helt anderledes end på Marx' tid og ender da også med kun at rede klassebetragtningen ved at sige, at man må se "klassen som en fortløbende proces" (s.840) Sammenfattende må man sige, at Curt Sørensen har meget svært ved rigtig at finde belæg for en rigtig levende arbejderbevægelse i hans forstand. Alligevel fastholder han en tro på, at der ikke findes "nogen anden effektiv modmagt til kapitalismens magt- og udbytningssystem end en organiseret arbejderbevægelse" (s.852). Hvordan en sådan moderne organiseret arbejderbevægelse skal se ud, får vi imidlertid ikke noget at vide om.

Videnskabsteoretisk og paradigmatisk ser jeg Curt Sørensen bemærkninger som et meget defensivt forsøg på at fastholde et paradigme, som er kommet i krise og, som skal forholde sig til flere og flere anomalier. For at fastholde et paradigme foretages en række om definitions manøvre, og der opstilles en række hjælpehypoteser. Han forsøger begrebsmæssigt at fastholde eksistensen af en stor arbejderklasse. Han forsøger lidt tilfældig at finde indikatorer, for at der stadig eksistere en bevægelse. Det stærke værdimæssige engagement blokerer for mere grundlæggende at stille tvivl ved paradigmet og gå ind i spørgsmålet om behovet for udvikling af helt nye paradigmer.

Hvad der også har provokeret mig teoretisk og værdimæssigt er de afsluttende bemærkninger om forholdet mellem de nye sociale bevægelser og arbejderbevægelsen.

Det har nu i over ti år været en del af den herskende borgerlige tidsånd at komme med nedsættende og groft generaliserende bemærkninger dels om 68-oprøret og dels om 68-generationen. At man også skal se Curt Sørensen deltage i denne borgerlige hetz, er lidt skuffende. Jeg vil gerne vedkende mig at tilhøre denne generation stadig sympatisere med dette oprørs grundideer og hvad der skete i oprørets første faser. Faktisk var 68-oprøret også stimulerende og igangsættende for Curt Sørensens studier af forskellige dele af europæisk arbejderbevægelses teori og historie. At oprøret og oprørerne siden udviklede sig i "uheldigt" og meget forskelligt er der egentlig ikke noget mærkeligt i. Det ser man i alle sociale oprørs historie.

Lige så indfølelse Curts Sørensen er i stand til at beskrive arbejderbevægelsen, lige så distancerende og ufølsomme er hans få bemærkninger om de nye sociale bevægelser. "Hvad man ser, afhænger naturligvis af, hvad man ser efter og, hvad det er for begreber man anvender (s.832), som han selv siger. Hvor Curt Sørensen ser sammenhold og sammenhæng i og omkring arbejderbevægelsen, ser han diffusitet og svaghed ved de nye sociale bevægelser. Det er især de nye mellemlag, de unge, veluddannede og på anden måde ressourcestærke. De er præget af en etisk-moralsk appel og gode viljer. Og med den vanlige marxistiske tradition for lidt foragt for intellektuelle kaldes den "intellektuel-socialisme" efter Otto Bauer. De bevæger sig efter Curt Sørensen i vidt forskellige retninger, og de har ikke den magt som den klassiske arbejderbevægelse havde. Hvad Curt Sørensen slet ikke tager stilling til er, om der i og mellem de nye sociale bevægelser er ved at udvikle sig et nyt fælles politisk paradigme, en fælles ideologi. Curt Sørensens bemærkninger om de nye sociale bevægelser minder for mig om at se en ufølsom iagttagers

beskrivelser af arbejderbevægelsen i 1870'erne og 1880'erne. Den så også lidt spredt og forvirret ud for de, der ikke havde en sympatisk indlevelsesevne i, hvad der var ved at blive skabt.

Curt Sørensen reagerer specielt imod den tendens, man har kunnet spore hos nogle samfundsteoretikere til at ville sætte et skel mellem den gamle arbejderbevægelse og i de nye sociale bevægelser, hvor en vækstorienteret arbejderbevægelse er blevet sat overfor de post-materialistiske nye sociale bevægelser.

På AUC, hvor jeg arbejder, afrapporterer nogle af mine kolleger (Lars Torpe og Johannes Andersen) i løbet af det næste halve år en større undersøgelse om politiske holdninger og deltagelse i dagens Danmark. Her er nogle resultater, der både kan siges at komme Curt Sørensen til hjælp i hans polemik mod konfliktesen imellem gamle og nye sociale bevægelser, men også nogle som vil kunne være med til at vælte hele Curt Sørensens traditionelle billeder af, hvad arbejderbevægelsen er for en størrelse i dag. I denne undersøgelse blev et repræsentativt udsnit af befolkningen udspurgt om de følte en samhørighed med både arbejderbevægelsen og miljøbevægelsen. Kun 27% af befolkningen udtrykte en samhørighed med arbejderbevægelsen, mens hele 41% erklærede en samhørighed med miljøbevægelsen. Ikke overraskende var det især faglærte i den private sektor over 45 år, der identificerede sig med arbejderbevægelsen, mens det især var mellemlag i den offentlige sektor, der identificerede sig med miljøbevægelsen. Men hvad der er virkelig overraskende er, at der er flere arbejdere både i den private og den offentlige sektor, der føler samhørighed med miljøbevægelsen end der er med arbejderbevægelsen. Og der synes at være en stærk sammenhæng mellem at identificere sig med både arbejder- og miljøbevægelsen. Der er altså slet ikke belæg for det skisma mellem en vækstorienteret arbejderbevægelse og et miljøorienteret mellemlag. Miljødimensionen synes altså mere at være en dimension, der forener på tværs af sociale grupper end en dimension, der skiller. Det må siges både at være en styrke for arbejderbevægelsen og miljøbevægelsen.

Men det betyder samtidig, at Curt Sørensen må til at revidere sit billede af arbejderbevægelsen. Det er rigtig, at kapitalismen stadig eksisterer og i en vis forstand aldrig har været stærkere – og der er brug for samling af alle antikapitalistiske bevægelser og modmagter. Her må efter min mening de sidste 25 års lære være, at antikapitalisme kan findes alle steder i samfundet – og at arbejderklassen og arbejderbevægelsen slet ikke har monopol eller en særlig privilegeret stilling i en

antikapitalistisk bevægelse. At den moderne arbejderbevægelse også udvikler nye antikapitalistiske modbevægelser er klart. Og det burde egentlig være det Curt Sørensen som marxist burde have interesseret sig mere for.

For mig at se fører det til, at man både teoretisk og politisk må opgive marxismens grundlæggende aksiom om arbejderbevægelsens særlige position, og jeg vil også vende mig mod dem, der forsøger at tildele en sådan rolle til de nye sociale bevægelser. Man må helt enkelt være åben overfor fremtidens sociale processer og bevægelser. Det synes jeg også revolutionerne i Østeuropa belærer en om. Hvilke sociale klasser var drivende i dem? Meget forskellige. Det kan der ikke gives noget særligt klart svar på. Revolutionære processer må nødvendigvis være bredt folkelige. I fremtiden bliver det meget vigtigere hvilke værdier og forståelser sociale bevægelser fremfører og er i stand til at omsætte til praktiske organisationsformer end det bliver hvilke sociale grupper de bæres af. Men det vil Curt Sørensen måske være uenig i.